

משום שבירת עצם, כשאין עליו כזית בשר במקום שבירה.

אמר ליה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן:

לא כאשר אמרת לפרש הברייתא; אלא פג-א לעולם כל שאין עליו כזית בשר במקום שבירה אין בו משום שבירת עצם; והכי קאמר הברייתא:

אחד עצם שיש עליו כזית בשר מבחוץ, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר מבחוץ ויש עליו כזית בשר מבפנים [מוח] במקום השבירה, יש בו משום שבירת עצם; ולהשמיענו באה הברייתא שאף המוח שבתוך העצם אכילה היא [רש"י]:

והתניא [בניחותא] כאשר אמרנו שאסור לשבור עצם שיש בו מוח, ואין אומרים יבוא עשה של אכילת המוח, וידחה את לא תעשה דשבירת עצם: (240)

דתניא: כתיב: ועצם לא תשברו בו. ללמדך: אחד עצם שיש בו מוח אסור לשבורו, ואפילו כדי להוציא את מוחו ולאוכלו.

ואחד עצם שאין בו מוח [ויש עליו בשר מלמעלה, לקוטי הלכות], אסור לשבורו.

רבי יוחנן אמר: יש בו משום שבירת העצם.

רבי שמעון בן לקיש אמר: אין בו משום שבירת העצם, דבעינן שיעור אכילה במקום שבירה.

איתיביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש, מהא דתניא:

זה שאמרה תורה: "ועצם לא תשברו בו", אחד עצם שיש עליו כזית בשר, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר.

והרי: מאי "אין עליו כזית בשר" שאמרו בברייתא: יש בו משום שבירת עצם?

אילימא דאין עליו כזית בשר כלל, אם כן אמאי יש בו משום שבירת העצם?!

אלא לאו הכי קאמר: אחד עצם שיש עליו כזית בשר במקום זה, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר, בין בזה ובין בזה יש בו משום שבירת עצם.

[קשיא לרבי שמעון בן לקיש] הרי למדנו דלא כרבי שמעון בן לקיש הסובר: אין בו

רבי; ויסוד פלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, היא מחלוקת רבינא ורב אשי דלעיל.

רבי יוחנן סבירא ליה כרב אשי, דתנא קמא ורבי נחלקו באבר שאין עליו כזית בשר כלל, דלתנא קמא חייב, ולרבי פטור; אבל אם יש עליו כזית בשר במקום אחר חייב אף לדעת רבי. וריש לקיש סבירא ליה כרבינא, שבאין עליו כזית בשר כלל אף לתנא קמא אינו חייב, ותנא קמא ורבי נחלקו ביש עליו כזית בשר במקום

אחר.

וראה בדבריהם מה שביארו לפי דרכם המשך

הסוגיא.

240. כן פירש רש"י.

א. ולכאורה היה לו לפרש כפשוטו, דמייתי סיעתא לעיקר החידוש, והיינו שאסור לשבור אף עצם שאין בו אלא מוח כיון ד"אכילה" היא וכמו שפירש רש"י; ומוכיחה הגמרא כן, מהא

ומה אני מקיים: "ואכלו את הבשר בלילה הזה", רק בבשר שעל גבי העצם, אבל מוח שבתוך העצם אין צריך לאוכלו.

ואפילו לנקוב העצם על ידי גחלת [שאינן בכך משום שבירת עצם] נמי אינו חייב, כיון דלא מצריך קרא לעשות מילתא דאתי ביה לידי תקלה, כי אפשר יפקע העצם שלא במקום גחלת, ועבר על "ועצם לא תשברו בו" [רש"י].

או אינו כמו שאמרנו, אלא "ואכלו את הבשר בלילה הזה" אף בבשר שבתוך העצם; ומה אני מקיים "ועצם לא תשברו

בו" רק בעצם שאין בו מוח. אבל בעצם שיש בו מוח הרי זה שובר את העצם ואוכל את מוחו.

ואל תתמה בזה: שהרי יבוא עשה וידחה את לא תעשה. (241)

אין לומר כן:

כי כשהוא, הכתוב, אומר "ועצם לא ישברו בו" כפסח שני.

שאינן תלמוד לומר [מיותר הוא].

שדנו בברייתא שיבוא עשה של אכילת פסח וידחה לאו של שבירת עצם כדי לאכול את המוח, הרי דאכילת המוח "אכילה" היא.

ויש מן האחרונים שכתבו לפרש: כי מן הברייתא שהביאה הגמרא אין להוכיח שיהיה בעצם שאין בו אלא מוח — משום שבירת עצם. שהרי יש לומר: אף כי בפשוטו "אכילה" היא ויש בה כדי לדחות את הלאו של שבירת עצם, מכל מקום אחר שלמדנו שאינו דוחה את הלאו, שוב ממילא לאו "אכילה" היא כיון שאינו עומד לאכילה, ואין על העצם שיש בו מוח איסור שבירת עצם.

ב. אין להקשות, למה לא פירש רש"י, דמייתי ראייה שבעצם שיש בו מוח יש בו משום שבירת עצם כמבואר בברייתא דמייתין, דיש לומר דמיירי הברייתא בעצם שיש עליו מוח מבפנים וכזית בשר מבחוץ.

241. תמהו התוספות: והרי בעידנא דמיעקר לאו ד"ועצם לא ישברו בו", עדיין לא מתקיים העשה של "ואכלו את הבשר", וכל כי האי גוונא אין עשה דוחה לא תעשה?!

ובפסקי התוספות בזבחים סימן סט, כתבו

[וכפי שפירשם ב"אור חדש"]: דבמקום שאי אפשר בשום פעם לקיים העשה אלא על ידי עקירת הלאו, הרי העשה דוחה את הלאו אפילו שלא בעידנא.

ובשפת אמת הביא להקשות על קושיית התוספות: דמשכחת לה שבירת עצם בעידנא דאכילת בשר, באוכל עצמות רכים שהם נשברים באכילתו, וגם זה מיקרי "שבירה", כמבואר ברמב"ם פרק י מקרבן פסח; וראה שם מה שכתב בזה.

עוד הקשו התוספות: והרי קיימא לן דבכל מקום שאפשר לקיים שניהם הן את העשה והן את הלא תעשה, אין העשה דוחה את הלאו; והרי כאן אפשר לקיים שניהם על ידי הוצאת המוח בנקיבת גחלת?!

ותירצו בתוספות: כי לדעת רבא לעיל דבנקיבת גומרתא יש בו משום הפסד קדשים אתי שפיר [ובתוספות זבחים צו ב האריכו יותר; וראה מהרש"א ורעק"א].

וביאר דבריהם בדבר אברהם חלק ב סימן ד אות י: "ואע"ג דהאי איסורא בפני עצמה אינו בכדי דחיית לא תעשה, מכל מקום מהני לאשוויי אי אפשר לקיים שניהם"; והביא בשם הרשב"א

במקום הפרק [שאינן זו שבירה אלא ניתוק גידין המותר בפסח], ומשליך את העצם שיצא מקצתו, ויאכל את הבשר הנקלף [רש"י, וראה הערה (243)].

**ואי אמרת: אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש [עליו כזית בשר, ב"ח] במקום אחר, אין בו משום שבירת העצם, וכדעת ריש לקיש:**

אם כן, למה לי דקולף עד שמגיע לפרק וחותר?<sup>1</sup>

נקלף ביה פורתא יקלף מעט בשר מעל העצם, ונתבריה סמוך למקום היציאה, שהרי לאחר שקולפו שוב אין בשר על גבי מקום השבירה!<sup>2</sup> (244)

**אביי אמר מתרץ: משום פקע, חיישינן שמא כאשר יכה על המקום הקלף כדי לשוברו, יפקע וישבר אף העצם שתחת הבשר.** (245)

**רבינא אמר מתרץ: המשנה מדברת בעצם**

**שהרי כבר נאמר בפסח שני "ככל הוקת הפסח יעשו אותו", ושבירת העצם בכלל.**

על כרחך הוי אומר: ללמדנו בא הכתוב: **אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח** — הרי הוא בכלל "ועצם לא תשברו בו". (242)

**מיתבי לריש לקיש, הסובר אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו במקום אחר אין בו משום שבירת עצם, מהא דתנן:**

**אבר שיצא מקצתו חוץ לחומת ירושלים [על פי רש"י לעיל פד ב], ונאסר אותו מקצת משום "יוצא", וצריך לשורפו [מאירי].**

הרי זה חותר, עושה חיתוך סביב הבשר, בקו המפריד בין הבשר שיצא לבשר שלא יצא, עד מקום שמגיע לעצם.

ואינו שוברו שם מפני איסור שבירת עצם, אלא קולף את הבשר שלא יצא עד שמגיע לפרק [מקום חיבור שני עצמות], וחותר

244. כתב באור שמח [שהובא לעיל בהערה (238)]: אע"ג דעצם שהיה עליו כזית בשר בשעת זריקה ועכשיו אין בו אסור לשוברו וכפי שנתבאר לעיל; הרי כבר נתבאר, כי היינו דוקא לדעת הסובר: פסח שהיתה לו שעת הכושר ונפסל יש בו משום שבירת העצם, ואילו כאן קיימנן לדעת רבי [שהרי רבי יוחנן וריש לקיש בדעת רבי הוא שנחלקו וכפי שנתבאר בשם התוספות], והרי רבי סובר: היתה לו שעת הכושר ונפסל אין בו משום שבירת עצם; וכיון שכן, הואיל והסיר מעליו את הבשר הרי שמותר לשוברו.

245. ראה מה שנתבאר לעיל פד ב בהערה (233), בענין "אין מתכוין".

בביצה, שכתב, שאם אפשר לקיים שניהם על ידי שימתין מלקיים העשה עכשיו, ויש חשש דילמא מיטריד ולא יעשה העשה, מיקרי אי אפשר לקיים שניהם.

242. ומכאן אנו לומדים לכל התורה כולה שאין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, גמרא זבחים צו ב הובאה בתוספות כאן.

243. לשון רש"י שכתב: "חותר את הבשר סביב עד שמגיע לעצם וקולף הבשר שלא יצא וחותר את הפרק, ומשליך את העצם שיצא מקצתו", צריך ביאור; שהרי טעון העצם שריפה, כיון שלא נקלף ממנו אלא הבשר שלא יצא! וראה היטב לשון המאירי בזה.

מכן במה שהותירו וטירחה היא להם, הרי שלא יותירו.

ומפרשת הגמרא שלא נחלקו רב הונא ורב חסדא בפירוש המשנה, אלא מר אחד מהם מתני אמר את טעמו אפיגול, ומר מתני אנתר.

מאן דמתני אפיגול, ביאר הטעם משום חשדי כהונה.

ומאן דמתני אנתר, משום עצלי כהונה.

ועוד נחלקו רב הונא ורב חסדא במשנה זו:

מר מתני: שיעור הפיגול והנותר כדי לטמא הוא בכזית.

ומר מתני: שיעור הפיגול והנותר הוא בכביצה.

ומפרשינן טעמייהו:

מאן דמתני כי שיעור הטומאה הוא בכזית, מפני שהוא סובר שיעור טומאתו כאיסורו, כשם שאיסור אכילתם הוא בכזית, כך שיעורם בכדי לטמא הוא בכזית.

ומאן דמתני כי שיעור הטומאה הוא בכביצה, מפני שהוא סובר: שיעור טומאה

הקולית שיש בה מוח, והרי היא כעצם שיש בה בשר מחמת המוח, ולפיכך אסור לשוברה כלל.

תנן התם בפרק ערבי פסחים:

הפיגול והנותר מטמאין את הידים, חכמים גזרו עליהם טומאה כדמפרש טעמא ואזיל.

רב הונא ורב חסדא פירשו משנה זו, וגם נחלקו בה:

חד אמר לפרש טעם הטומאה בפיגול [כדמפרש הגמרא ואזיל]:

שהיא מפני חשדי כהונה, כהנים שהיו חשודים לפגל קרבנות שונאיהם, וכדי שיימנעו מכך, אמרו, שהידים שנגעו בפיגול טמאות וצריכות טבילה לקודש, ומתוך כך יימנעו מלפגל כדי שלא לטרוח בטבילה לאחר מכן, ואף שרשעים הם שאינם חשים מלפגל את הקרבנות, מכל מקום טומאה חמורה עליהם [תוספות].<sup>(246)</sup>

וחד אמר לפרש טעם הטומאה בנותר [כדמפרש הגמרא ואזיל]:

שהיא מפני עצלי כהונה, המתעצלים באכילת הקדשים בזמנן, והואיל והיה נאלצים להטביל את ידיהם משיגעו לאחר

ומיהו בערוך ערך חשוד פירש: ד"חשדי כהונה" היינו שלא יחשדוהו שבא לאוכלו, ויש לומר דאיירי חוץ למקדש; חזון איש ידים סימן ז ס"ק יד.

ב. ברש"י לקמן קכא א כתב עוד לפרש "חשדי כהונה": "ועוד דשלמים הן, ואין לכהן בהן אלא חזה ושוק, וישחטם במזיד לשם חטאת כדי לאוכלן כולן".

246. א. ואם תאמר: והלא למדנו לעיל דף יט א, "זכינו שאין טומאת ידים במקדש", ואם כן אף אם יפגל במקדש הרי לא ייטמאו ידיו?!

ומיהו לפי מה שכתב הרמב"ם בפרק ח מהלכות אבות הטומאות, דאם נטמאו ידיו במקדש ונגע בקודש חוץ למקדש הרי הקודש טמא, יש לומר דהכא נמי מטמא את הידים לענין חוץ למקדש, ומזה ראייה לדעת הרמב"ם.

מחודשת זו של חכמים **כטומאתו**, כלומר: כאותו שיעור של אוכלין אלו לענין לטמא אחרים טומאה דאורייתא<sup>(247)</sup> אילו היו טמאים, שהוא בכביצה [שאינן אוכל פחות מכביצה מטמא אחרים].

**איבעיא להו**: האם על "יוצא" נמי גזרו **רבנן טומאה** משום עצלי כהונה שיבואו להוציא, וכשם שגזרו על הנתור בגלם, או לא?

**מי אמרינן**: רק נותר הוא דגזרו חכמים **טומאה**, כיון דאתי כהנים לאיעצולי ביה ומתוך עצלות ייעשה נותר מאליו, אבל יוצא אין לחוש שמא יוציא והו חוץ למקומו ומחיצתו, כי אפוקי בידים לא מפקי ליה בידים, ואם כן לא גזרו ביה **רבנן טומאה**.

או דילמא לא שנא כי יש לחוש לזה כמו לזה?

**תא שמע** מן המשנה שהובאה לעיל: **אבר שיצא מקצתו, חותך עד מקום שמגיע לעצב, וקולף עד שמגיע לפרק, וחותר.**

**ואי אמרת גזרו ביה — ביוצא — רבנן טומאה, כי חתיך ליה מאי הוי?**

והרי כיון שבשר אחד היו, **הא (קמטמא) קא מיטמו**, רש"י ליה, נטמא החלק שלא יצא לחוץ מן החלק שיצא [שכל המטמא את הידים מטמא בקודש, מאירי], והואיל ונטמא אף החלק שלא יצא, הרי אסור הוא באכילה ולשם מה קולפו?!

ומשנינן: כיון שאתה בא לטמאות את החלק שלא יצא על ידי חיבורו לבשר שיצא, ואותו מקום שנתחברו החלקים כיון שאינו נראה "בית הסתרים" הוא, הרי **טומאת סתרים היא, וטומאת סתרים לא מטמא**.

ואכתי תמהינן: ולרבינא דאמר: חיבורי אוכלין [אוכל מחובר] לאו חיבור הוא וכמאן דמפרתי דמי, אינו נקרא מחובר וכאילו מופרדים הם זה מזה ואינו נחשב "בית הסתרים".

אם כן, מאי איכא למימר ליישב קושייתנו: הא קנגע בהרדי וקא מטמא?!

אלא כך איכא לשנויי: המשנה מדברת כשאין בחלק היוצא שיעור כדי לטמא.

**למאן דמתני** כי שיעור טומאתם בכדי לטמא הוא בכזית, מיירי הכא דלית ביה כזית באותו חלק שיצא, ולפיכך אינו מטמא את מה שלא יצא.

ו[ל]מאן דמתני כי שיעור טומאתם הוא בכביצה, מיירי מתניתין דלית ביה באותו חלק שיצא כביצה.

**תא שמע** לפשוט ספיקינו אם גזרו טומאה ביוצא:

שתי חבורות של שני פסחים שהיו אוכלים בבית אחד, אסור להוציא בשר הפסח ממקום אכילת חבורה זו למקום אכילת

שלא עלו לבעלים לשם חובה".

247. רשב"ם לקמן קכא א. וראה מלוא הרועים.

ותמה עליו הרשב"ם שם: דאין פיגול אלא בשוחט על מנת לאכול ממנו חוץ לזמנו, והשוחט שלמים לשם חטאת אין כאן פיגול אלא

ומשנין: לא כאשר אמרת, ש"טהור" שאמרו כברייטא, לא באו אלא לטהרו מטומאה, ומכל מקום הרי הוא נפסל ב"יוצא" ואסור באכילה.

אלא טהור ומותר, כיון דיוצא מחבורה לחבורה, לאו כיוצא חוץ למחיצתו דמי.

ודחינן לתירוץ זה: וכי אמנם כן לא מפסיל בשר שיצא מחבורה לחבורה — ב"יוצא"!

הא קא תני סיפא: האוכלו הרי זה בלא תעשה ד"לא יאכל כי קודש הוא" הרי ש"יוצא" הוא ופסול. (249)

והואיל וכן ש"יוצא" הוא, הדרא קושיא לדוכתיה אמאי טהור הוא, אלא על כרחך שכל "יוצא" אינו טמא.

ובשלמא למאן דאמר: אין טומאה אלא בכביצה, יש לומר דמיירי: דאית ביה כזית [שיעור איסור כדי לעבור עליו בלא תעשה], ומיהו לית ביה כביצה.

אלא למאן דאמר: שיעור טומאתו בכזית,

החבורה האחרת, והרי הוא בכלל מה שאמרה תורה: לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה [וכנדרש בעמוד ב.]. (248)

המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה, אע"פ שהוא בלא תעשה ד"לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה", הרי הוא טהור.

והרי מאי לאו, האם לא, "טהור" שאמרו כברייטא, היינו רק לומר, שהוא טהור ואין בו טומאה; ומיהו אסור הוא הבשר שיצא.

דהרי יוצא מחבורה לחבורה, כ"יוצא" חוץ למחיצתו [כגון: קדשי קדשים שיצאו חוץ למחיצתן שהיא העזרה, או קדשים קלים שיצאו חוץ למחיצתן שהיא חומת ירושלים] דמי, ומפסיל ב"יוצא".

והואיל ונפסל הרי הוא אסור, שכן למדנו לעיל דף כד א: "לא יאכל כי קודש הוא, כל שבקודש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו".

וכיון שאסור הוא משום "יוצא", ואפילו הכי קתני "טהור", אלמא לא גזרו רבנן בשום "יוצא" דין טומאה.

אכילתה אם חייב, ראה שם, ובהערה (252).

249. כן פירש רש"י כאן; אבל בדף צה סוף ע"א פירש רש"י, שהוא בלא תעשה ד"ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" שדרשוהו חז"ל על בשר היוצא חוץ למחיצתו.

והר"ח כתב כאן: דתניא בתורת כהנים: "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", "בכל" לרבות את היוצא; "והבשר כל טהור יאכל בשר" לרבות הפנימי שהוא מותר, מכאן אמרו "אבר שיצא מקצתו וכו".

248. נתבאר על פי שיטת רש"י בעמוד ב ד"ה מחבורה לחבורה: "חבורה של שני פסחים בבית אחד", ומשמע הא של פסח אחד אין איסור להוציא.

אמנם שיטת התוספות והרמב"ם כי אסור להוציא מחבורה לחבורה אפילו כשהן שתי חבורות של פסח אחד, מנחת חינוך מצוה טו, וזבח תודה.

ובמנחת חינוך שם נסתפק לדעת תוספות: אם האיסור הוא דוקא מחבורה לחבורה, או אפילו לא היתה אלא חבורה אחת בבית והוציא ממקום

מחבורה לחבורה<sup>(251)</sup> בבית אחד, מנין פה-ב למדנו שהוא אסור?

ומפרשינן: דתניא: כתיב: לא תוציא מן הבית מן הבשר הוצא.

אין לי ללמוד מן הפסוק אלא למוציא בשר פסח מבית שבה אוכלת החבורה לבית אחר, אבל מחבורה לחבורה באותו בית מנין?

תלמוד לומר: "הוצא", ללמדך: לא תוציא מן הבשר חוץ לחבורת אכילתו [רש"י].<sup>(252)</sup>

אמר רבי אמי: המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה, הרי זה אינו חייב מלקות עד שיניח את הבשר לאחר שהוציאו.

והטעם: "הוצאה" כתיב ביה [לא "תוציא"] כשבת שנאמר בה לענין מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים: אל "יצא" איש ממקומו ביום השביעי, דהיינו "אל יוציא" [תוספות].

והרי על כרחך מיירי בדאית ביה כזית, שהרי שנינו שעובר ב"לא תעשה", ואם כן מאי איכא למימר?!

אלא כך יש ליישב: ביוצא בפסח לא מיבעיא לן דלא גזרו רבנן טומאה!

ומאי טעמא שונה הפסח משאר הקדשים? כי בני חבורה זריזין הן ומזהר זהירי ביה, רבים הם בני החבורה ומזרזים זה את זה שלא להוציא, ואין צריך להחמיר עליהם ולגזור בו טומאה כדי שלא יבואו להוציא.

אלא כי קמיבעיא לן: ביוצא בקדשים מאי, האם גזרו בו טומאה?

ומסקינן: תיקו.<sup>(250)</sup>

והשתא מפרשינן לדין מוציא פסח מחבורה לחבורה:

ומוציא בשר פסח

פסח זה לחבורה שאוכלת פסח אחר; אך דעת התוספות והרמב"ם כי האיסור הוא אפילו מחבורה לחבורה של פסח אחד.

252. ראה במנחת חינוך מצוה ט"ו, דמכל מקום שני איסורים הם, שעיקר הפסוק הוא למוציא מן הבית, ויש עוד איסור למוציא מחבורה לחבורה, ראה שם כמה פעמים.

ובחזון איש סימן קכד לדף זה, כתב: נראה דאיסור הוצאה אינו תלוי בכניסה לבית אחר או לחבורה אחרת, אלא כל שיוציאו חוץ לאכילתו מיפסל; והא דאמר "מחבורה לחבורה" כל קביעות מקום אכילת פסח קרי "חבורה"; והא דקאמר "מבית לבית" לאו דוקא, אלא משום דקאמר "מבית" סיים לשונו "לבית"; וראה שם מה שהביא מרש"י ותוספות.

וראה עוד ברש"י שם דף צ"ה, דאית תנא דלא סבירא ליה דמיפסיל ביוצא כשהוציאו מן הבית או מחבורה לחבורה.

250. הצ"ח ורבינו עקיבא איגר למדו מדברי הרמב"ם בפרק ח' משאר אבות הטומאות, כי לא אמרו כאן לחלק בין פסח לשאר הקדשים, אלא לענין פסח שיצא חוץ לבית או חוץ לחבורה שהוא "יוצא" השייך בפסח בלבד, אבל פסח שיצא חוץ לחומת ירושלים שאף בשאר הקדשים "יוצא" הוא, אין חילוק בין פסח לשאר הקדשים, "כיון דגזרו בשאר קדשים גם פסח בכלל".

251. ראה לעיל בהערה, כי לדעת רש"י אין האיסור אלא בהוצאת הפסח מחבורה שאוכלת